AMIR BRKA

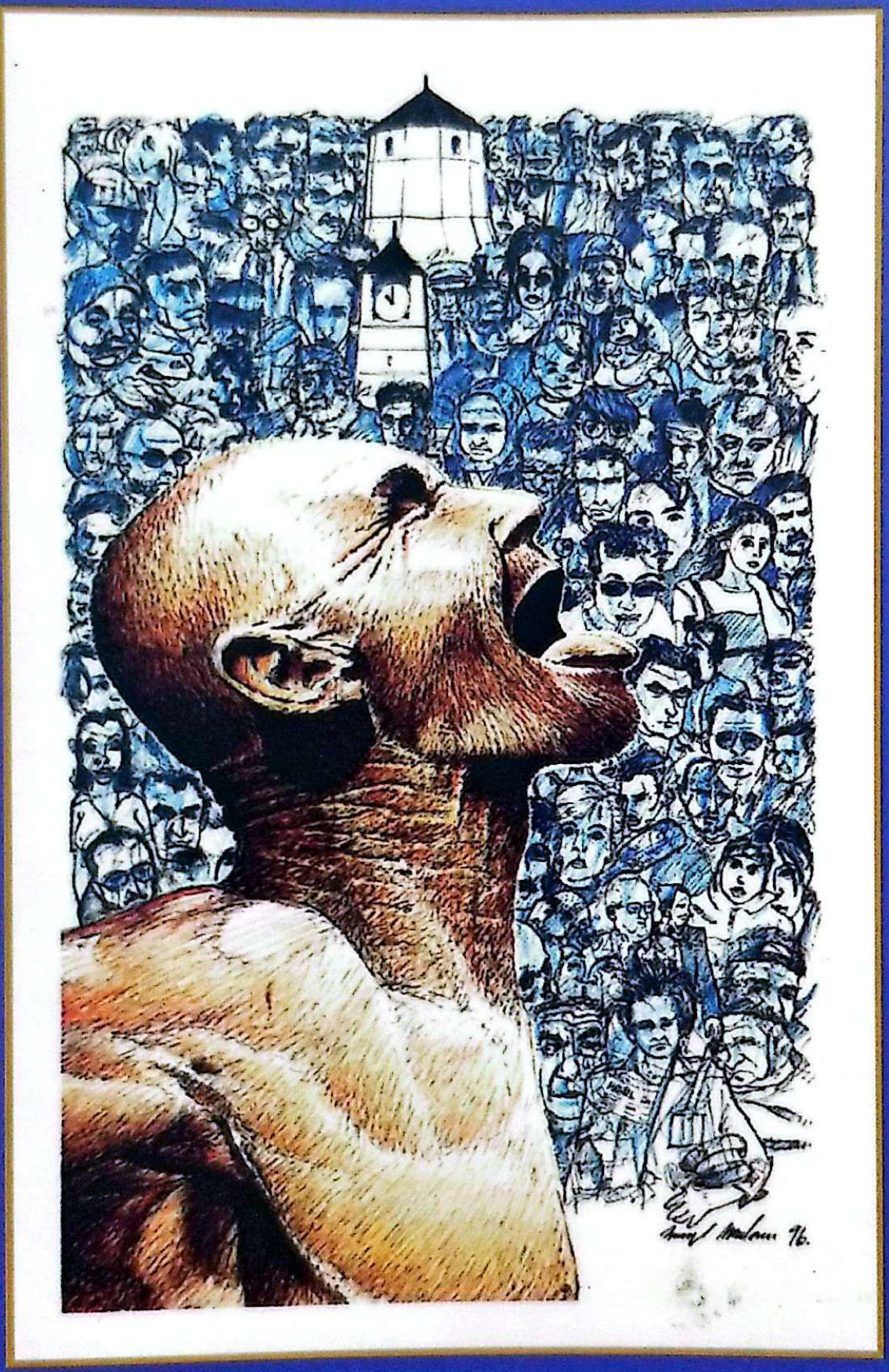

TEATAR U TEŠANJSKOM TEATRU

Amir Brka

TEATAR U TEŠANJSKOM TEATRU

BIBLIOTEKA »JUDITA«
Knjiga 5.

IZDAVAČ:
Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj

RECENZENT:
Gradimir Gojer

NASLOVNA STRANA:
Crtež Miralema Brkića

DTP: SM*art* Computer Design Studio Tešanj
Štampa: Planjax Tešanj
Tiraž: 1.000

Mešinom studentu Ramizu
posvećeno

SADRŽAJ

Teatar u tešanjskom teatru 7
Gradimir Gojer - recenzija 57
O autoru 63

Budući sredinom koja ni u rudimentu nema ono što se obično imenuje *javnim mnijenjem*, dakle jedan neprestani javni disput u kojem bi se razmatrala svaka tema što nadilazi striktno pojedinačni interes, u Tešnju vlada logika drugačija od one što obilježava istinski urbanizirana naselja. Presudan faktor te logike je *inercija*, što znači da egzistira nasljedovanje tradicionalnog, jednom davno formiranog, ili nametnutog, mišljenja o određenim pitanjima, bez mogućnosti da se o njima javno diskutuje, pa čak niti onda kad bi svima moralo biti očigledno da ta mišljenja pripadaju prošlosti i da cijelu sredinu i mogu samo usmjeravati ka prošlosti. To je ambijent u ko-

jem se lahko neke javne predodžbe pretvaraju u tabue, svojevrsne *svete krave* u koje niko ne bi smio "dirnuti" tako što bi ih problematizirao, odnosno propitivao njihovu vjerodostojnost. Osmjeliti se na heretički čin znači izložiti se opasnosti da ti polusvijet sa gornje čaršije, okupljen oko Hamdine trafike, odvratnom logikom *ad hominem* "proanalizira" porijeklo i familiju, te da ti prilijepi etikete o kojima nisi mogao ni sanjati, a sve s ciljem da te diskvalificira kao ravnopravnog žitelja *njihovog* Tešnja, jer ostalo i nije važno. Važno je jedino da *ne pripadaš njima*, a onda si "neprijatelj" - njima, odnosno Tešnju.

To da Tešanj nema javno mnijenje očituje se, uz ostalo, i po ugostiteljskim objektima koji su jedna od neizostavnih formi javnoga života grada. U Tešnju ih danas nema; postoje samo bircuzi za pijance. I nije to tako zato što nema ko napraviti pravu kafanu - u kojoj bi se građani okupljali ne radi opijanja nego "da se vide" i razgovaraju, već, naprosto, zato što nema javne potrebe za to. Ovdašnji

čovjek nema potrebu svoju energiju razmjenjivati s drugima, nema potrebu sagledavati tačku civilizacije u kojoj se ona nalazi. Nema izoštrenosti, razmjene informacija, jednom riječju: *nema urbaniteta* koji od čovjeka traži stalnu provjeru vlastitih stajališta koja je moguća isključivo u relaciji spram drugoga. Otužna je zimska situacija u kojoj se mrak spušta već u 16 sati kad se na čaršiji zatvaraju i postojeće birtije, a Tešnjaci se povlače u svoje samoće. Noću se ovdje ne može javno živjeti - kako je to moguće u istinski urbanoj kulturi.

A samo zbog tog što se to tešanjsko "javno mnijenje" svelo na "krug" oko Hamdine trafike, odnosno što *razmjena energije* nije ništa drugo nego najprizemniji trač - i jest moguće da se do najviših stepenica vlasti u Tešnju uspnu osobe čije postupke određuje ili patološka mržnja spram Tešnja ili sasvim smišljeno djelovanje s ciljevima koji se i odmah i dugoročno ispostavljaju kao protivni interesima Tešnjaka. Takvima, dakako, i od-

govara faktično nepostojanje Tešnja: odsustvo samosvijesti, izoliranost, odsječenost od zbivanja u Bosni i Hercegovini; o širem kontekstu da i ne govorimo. *Geto* - to je prava stvar za ljude loših namjera koji u svojim rukama drže vlast.

Da je sve ovo ovako - nije teško pokazati, kao što ne bi poseban napor iziskivala ni analiza sociopovijesnih korijena ovako nezdrave situacije koja svoje ishodište nesumnjivo "vuče" iz osmanskoga feudalizma čiji su recidivi još uvijek najznačajnija obilježja *tešanjskog duha.* Kao primjer može poslužiti mnogošta (mitovi o Tešnju kao gradu iznimne kulturne tradicije, kao industrijskom centru, o "bosanskom Hollywoodu"...), ali, evo, opredjeljujemo se za jednu od najvećih tešanjskih "dekorativnih ornamentalnih tapeta" (Krležina sintagma) zalijepljenih preko bijede koja se najbolje i otkriva upravo kad se ta tapeta *odguli* - za famu o Tešnju kao *gradu pozorišta.* Pedeseta godišnjica osnivanja Amaterskog pozorišta (1953) prava je prilika da

ovu činjenicu osmotrimo kao ozbiljni ljudi, a ne da nam taj jubilej posluži za produbljivanje i snaženje opsjene.

I.

Osnova na kojoj počiva ovaj mit jest povijesni fakat da je Tešanj mjesto u kojem je 23.5.1865. godine izvedena jedna pozorišna predstava - *Judita* Friedricha Hebbela, u prijevodu s talijanskoga i režiji Stevana Petranovića - kao navodno prva[1] u Bosni i Hercegovini. To je činjenica koje su se ovdašnji kulturtregeri "dosjetili" prilikom stote obljetnice, a iste su godine na scenu vratili i pjesnika

1) Prema J. Lešiću, u Sarajevu je Aleksandar Banović, učitelj koji je došao iz Dubrovnika, još 1840. godine osnovao "diletantsku družinu od svojih učenika i sa njima, u toku dvije godine, davao povremeno predstave, ali kako se nije mogao održati, jer nije naišao na potrebno razumijevanje za svoj rad, on 1842. odlazi u Srbiju [...]" Vidi: Josip Lešić: *Istorija pozorišta Bosne i Hercegovine*, Svjetlost, Sarajevo, 1985, 55. str.

Musu Ćazima Ćatića obilježavajući 50 godina od njegove smrti. Budući da je stvar ipak morala imati formu što eksplicitno korespondira s općom slikom koju je režim uspostavljao, Stevo i Musa od tada su bili nerazdvojni, i ovaj srpsko-bošnjački dvojac uvijek je spominjan zajedno, kao da je sijamski srastao, čime se podilazilo javno promoviranom ukusu tadašnjeg vlastodršca. "Zaboravljalo" se da je tridesetgodišnji pravoslavni sveštenik Petranović, rodom iz Drniša, u Bosnu došao (sa Cetinja, gdje je pet godina bio lični sekretar kneza Nikole, a u Crnoj Gori se proslavio i u bojevima, pa je ušao u epske pjesme) kao jedan od najznačajnijih agenata srbijanske vlade, te da Tešanj nikako nije slučajno određen ciljem njegova puta, jer Tešanj je predstavljao jedan od najznačajnijih privrednih i komunikacijskih centara u Bosni[2], ali mjesto sa dominantno bošnjačkim stanovništvom i poviješću koja ga je predestinirala jednim od nesumnjivo uticajnih to-

2) Možda će za ovo dovoljno indikativnom ilustracijom biti statistička činjenica da je Tešanj, prema

posa u predstojećem periodu u kojem će se, nakon smrti "bolesnika sa Bosfora", sudbina Bosne i Hercegovine definitivno rješavati, kako se tada mislilo.

Ipak, ako se ima na umu da bi organizacija pozorišnog života morala biti posljedicom začetka modernizacije bosanskohercegovačkog društva, te ako na to smjera njegovo odricanje uvjeta za odigravanje pozorišne predstave u Tešnju, onda je Marko Marković nedvojbeno bio u pravu kad je ustvrdio slijedeće: "Kao jedna od brojnih kasaba u Bosni, Tešanj nije bio ni neki privredni, ni kulturni centar, i nije - kao ni ostale kasabe - imao ni iole izrazitije kulturne tradicije koja bi mogla usloviti i podstaći pozorišni život i

---

prvom popisu stanovništva što ga je 1879. godine izvršila Austro-Ugarska, sa 5.372 stanovnika spadao među šest najnaseljenijih bh. gradova. Komparacije radi, Sarajevo tada ima 21.377 stanovnika, a Bihać 3.097, Tuzla 5.119, Brčko 2.901, Zenica 2.101, Doboj 1.351... (Vidi: Iljas Hadžibegović: *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*, Oslobođenje public, Sarajevo, 1991, 29-31.)

rad."[3] Ali nije bio u pravu kad je zaključio da je prva javna pozorišna predstava data u Tešnju "pukim slučajem koji je u nj doveo za učitelja srpske osnovne škole Stevu Petranovića

---

3) Marko Marković: "Prva pozorišna predstava u Bosni", u knjizi: *Članci i ogledi. Prilog za istoriju kulturnog života Bosne i Hercegovine*, knj. 2, "Veselin Masleša", Sarajevo, 19. str. - Ovaj navod iz Markovićeva teksta prenosi i Momčilo Spasojević u svom članku "Stevo Petranović - rodonačelnik bosanskohercegovačkog pozorišta" (*Pozorište*, Tuzla, XXX/1988, br. 3-4, 276. str.). Ali, osim nepreciznosti koje se javljaju u citiranju, Spasojević te rečenice pripisuje Borivoju Jevtiću, odnosno njegovu tekstu "Stevo Petranović, prvi pozorišni rukovodilac u Bosni" (*Život*, II/1953, knj. II, sv. 9) na koji upućuje u fusnoti. Ne ostvarujući uvid u Jevtićev tekst, ovu čudnu pogrešku gotovo redovno preuzimali su i potonji autori, među njima na primjer i Sreten Pržulj u brošuri *Stevo Petranović i Tešanj* (Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, i Zajednica kulture, Tešanj, 1988, 12-13. str.). U verziji moga teksta koja je objavljena u *Životu* (LI/2003, br. 1-2) ova činjenica tretirana je kao falsifikat druge vrste, a naknadno sam ustanovio da je posrijedi Spasojevićevo upućivanje na pogrešan izvor.

[...]"[4], jer razlozi nikako i nisu bili kulturni, a kamoli pozorišni. Valjalo je u jednom od središta "turske" Bosne osnažiti "srpsku stvar". Zato je *Diletantsko pozorišno društvo* s kojim je Petranović 1865. godine upriličio tu predstavu bilo u cijelosti sastavljeno od "srbskih dobrovoljaca" - kako ih imenuje novosadski list *Danica* koji tada i izvještava o predstavi[5]. Zato je za "predstavljanje" odmah izabran romantičarsko-budničarski biblijski motiv (*Judita*), zato slijedeće godine ista Petranovićeva "pozorišna trupa" Schillerove *Razbojnike* daje pod nazivom *Hajduci*... Bio je to, zapravo, "borbeni poklič za akciju"[6]. Zato je Petranovića osmanska vlast na kraju (1875) i prog-

---

4) Ibidem.

5) "Prvi dan duhova ove godine (23. maja) predstavljali su u Tešnju u Bosni srbski dobrovoljci komad 'Juditu', koji je s talijanskoga preveo učitelj tešanjski Stefan Petranović. Ovo je možda prvo predstavljanje u Bosni, od kako ona postoji." (*Danica*, Novi Sad, 20.7.1865, br. 20, rubrika "Podlistak".)

6) Lešić, o.c, 54. str.

nala iz Tešnja[7]. Dakako, zato je bio u pravu Momčilo Spasojević kad je, neposredno nakon zadnjega rata, progovorio (propisao) posve otvoreno, oslobođen licemjerne evazivnosti prethodnoga diskursa, pa pozorišnu tradiciju u Tešnju nedvosmisleno označio *srpskom*[8].

---

7) Po dolasku Austro-Ugarske Monarhije 1878. godine za Petranovićevu je glavu raspisana velika nagrada, te on definitivno bježi u Srbiju gdje je i umro - u Šapcu 1913. godine. (Vidi: S. Pržulj, o.c, 13-14. str.)

8) Momčilo Spasojević: "Lijepi dani Sabora", *Na izvorima narodne ljepote i tradicije, XX sabor srpskog izvornog narodnog stvaralaštva Banja Vrućica*, SPKD "Prosvjeta", Teslić, 1997, 45. str.

II.

To je jedna dimenzija povijesti pozorišne djelatnosti u Tešnju, koja je, dakle, počela 1865. godine. Druga, ona koju je u vrijeme austrougarske vladavine, nakon "gluhog doba" što je, kao i drugdje kod Bošnjaka, obilježilo prve godine pod Habsburškom Monarhijom, začela skupina *naprednih* Tešnjaka predvođenih Adem-agom Mešićem, a koju Spasojević u potpunosti zanemaruje - bila je ograničena na bezmalo 20 godina pred Prvi svjetski rat. Ovaj je kulturni angažman, kao i ukupna Mešićeva društvena i politička akcija, u velikoj mjeri, kao reakcija, bio zasnovan upravo na strahu od toga da se ideje i htijenja što su ih donosile osobe kakva je bila i Stevo Petranović jednom opredmete, to jest od

mogućnosti "da moja otadžbina i moj narod spadne pod Srbiju, jer u tom vidim grob svog muslimanskog naroda [...]"[9], te, u širem smislu, i na idejama *naprednjaka* koji su smatrali da je došlo vrijeme "zamjene oružja knjigom i naukom", pa su krenuli u široku akciju strpljivog ekonomskog i kulturnog rada na preobrazbi bošnjačkog društva u buržoaskom duhu, a austrijsku upravu, za razliku od tzv. autonomnog pokreta što je istovremeno trajao među Bošnjacima, prihvaćali su kao definitivno rješenje, uz izvjesno povezivanje sa hrvatskom građanskom politikom[10] koju su

---

9) Adem-aga Mešić: "Odgovor prijateljima", *Bošnjak*, Sarajevo, XVII/1907, br. 10, 2. str. - Članak objavljen i u knjizi: Adem-aga Mešić: *Moj odgovor bezimenim klevetnicima i drugi tekstovi*, priredio Amir Brka, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 1998, 9-14. str.

10) Međutim, kako je to formulirao Rasim Muminović: "Ne uviđajući povijesnu zrelost u bošnjačkom etnosu zbog njegove zamagljenosti, A. Mešić nije uspio izbjeći krajnosti apsolutno nepomirljiv odnos prema Srbima i nedopustivu identifikaciju s Hrvatima." (Dr Rasim Muminović: *Srbizam i stradalništvo Bošnjaka*, Compact, Sarajevo, 1996, 132. str.)

po bošnjačke interese smatrali manje opasnom od srpske[11].

Zanimljivo je da ovaj fakat previđa i Josip Lešić koji, posve apsurdno, u Mešićevoj vidi kontinuitet Petranovićeve pozorišne djelatnosti. "Koliki je značaj Petranovićevog rada u Tešnju", piše Lešić nakon nekoliko neodmjerenih, čak i neozbiljnih konstatacija o Petranoviću, "najbolje se vidi po tome što je i nakon njegovog odlaska, a naročito u periodu austrougarske uprave, Tešanj bio mjesto sa vrlo intenzivnim pozorišnim amaterizmom."[12]

---

11) Vidi: Mustafa Imamović: *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914*, Svjetlost, Sarajevo, 1976, 175-176. str; isti: *Historija Bošnjaka,* BZK "Preporod", Sarajevo, 1997, 410-417. str.

12) Lešić, o.c, 56. str.

III.

Sukob između politike zasnovane na idejama velikosrpske hegemonije i one koju je zastupao Adem-aga Mešić nastavljen je i nakon Prvoga svjetskog rata, ali je sada došlo do radikalne izmjene političkih okolnosti. Za razliku od prethodnog perioda tokom kojeg je austrougarska uprava podržavala orijentaciju *naprednjaka*, u novoj državi mogla se bez zazora iznova "baškariti" velikosrpska koncepcija. Ovaj je sukob na eksplicitnoj političkoj ravni unutar bošnjačkoga društva trajao u okviru predominantne Jugoslavenske muslimanske organizacije, sve do Zemaljske skupštine stranke održane sredinom 1922. godine kada su trijumfirali tzv. *ljevičari* - koji su zastupali autonomistički stav u pogledu

državnog uređenja, zapravo tendenciju snažnih pokrajinskih samouprava. "Isticali su se kao protivnici suradnje sa radikalsko-demokratskom koalicijom, nacionalno su bili više orijentisani prema Hrvatima."[13] Ova je sukobljenost i u Tešnju bila veoma zaoštrena, o čemu svjedoče brojni napisi u tadašnjoj štampi[14].

I bošnjačko kulturno društvo *Gajret*, pri čijem je osnivanju 20.2.1903. godine Mešić imao presudnu ulogu[15], postalo je tada ins-

---

13) Atif Purivatra: *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 3. izd, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1999, 105. str. - Opširnije o ovom pitanju vidjeti IV. poglavlje Purivatrine studije (105-126. str.).

14) Vidi npr: Tešnjak: "Skupština u Tešnju", *Pravda*, Sarajevo, IV/1922, br. 133, 2-3. str. - Članak objavljen i u knjizi: Hamzalija Ajanović: *Izbor tekstova*, priredio i predgovor napisao Amir Brka, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2000, 141-145. str.

15) Vidi: "Glavna skupština", *Behar*, Sarajevo, 1903, br. 21, 326-330. str. - Ovdje je, u stvari, donešen najznačajniji dio stenograma osnivačke skupštine *Gajreta*.

trumentom srbizacije Bošnjaka. U Tešnju je "Petranovićeva" linija pozorišnoga djelovanja obnovljena nakon Prvog svjetskog rata, te kroz *Gajret* trajala do formiranja Nezavisne Države Hrvatske. Ipak, ni tešanjski pododbor *Gajreta* nije odmah nakon 1918. godine neometano započeo svoj rad, bez obzira na povoljne političke okolnosti u širem smislu, jer: "Još prije rata Tešanj, razdijeljen u dva tabora, počeo je da pod uticajem partijsko-političkih borbi stavlja sve jače i jače bedeme između ta dva tabora. U toj borbi rad za *Gajret* napušten je i članovi odbora u društvu sa nekoliko iskrenih prijatelja *Gajretovih*, pomognuti srdačnom saradnjom braće Srba i sestara Srpkinja pravoslavne vjere, rade predano [...]"[16] Nije slučajno to što se ovdje ističe da su u pitanju braća i sestre Srbi "pravoslavne vjere", jer oni su ti koji u *Gajretu* pomažu *Srbima islamske vjere*; takav je, naime, bio nacionalni tretman što su ga Bošnjaci imali

16) *Spomenica dvadesetipetogodišnjice Gajreta 1903-1928*, Uredio Hamza Humo, Glavni odbor *Gajreta*, Sarajevo, 1928, 108. str.

od strane režima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Radi precizne ilustracije ovih, de facto *petranovićevskih* političkih intencija *Gajreta* i ambijenta koji je kroz to društvo u Tešnju kreiran, donosimo informaciju o početku programa tešanjske *Gajretove* zabave održane 28.2.1931. godine: "Kao prvu tačku programa izvela je učenica osnovne škole H. Jusufović Razija deklamaciju 'Pozdrav Njegovom Kr[aljevskom] Visočanstvu Protektoru Gajreta Prestolonasljedniku Petru' od Redakcije 'Gajreta', a zatim je još sa šest učenica osnovne škole skladno otpjevana himna 'Bože Pravde' koju je publika zanosno stojeći slušala."[17]

A ona druga, u austrougarskom periodu začeta pozorišna i uopće kulturna aktivnost se, kao prohrvatska protuteža *Gajretovoj* srbizirajućoj kulturnoj politici, između dva svjetska rata javljala kroz *Narodnu uzdanicu*, boš-

17) Anonim: "Gajretova zabava u Tešnju", *Gajret*, XII/1931, br. 7, 188. str.

njačko društvo osnovano na skupštini 17.10.1924. godine - na inicijativu Hamzalije Ajanovića, poslanika u državnom parlamentu i člana najužeg rukovodstva Jugoslavenske muslimanske organizacije, inače zeta Adem-age Mešića[18]. To što je od odluke koju je donio Centralni odbor Jugoslavenske muslimanske organizacije (15.7.1923.) do osnivanja *Narodne uzdanice* proteklo više od jedne godine - kazuje kakav je odnos imala radikalska vlast prema političkim idejama što su stajale iza ovog društva, jer upravo je vlast onemogućivala njegov osnutak. Nakon zavođenja *šestojanuarske diktature* 1929. godine "represivnim mjerama protiv istaknutih aktivista 'Narodne uzdanice' vlast je uspjela da u mnogim mjestima parališe rad Društva ili da ga svede na minimum. Pri tome su naročito bili na udaru državni činovnici, aktivisti 'Narodne uzdanice', koji su kažnjavani i pre-

18) Vidi: Amir Brka: "Volja sputana okolnostima i tragedijom", u knjizi: *Svjetlosti kasabe - iz kulturne povijesti tešanjskoga kraja*, Udruženje književnika Zeničko-dobojskog kantona, Zenica, 2002, 35-36. str.

mještani u druga mjesta. U tome se naročito isticao sreski poglavar u Tešnju [Sabit] Čampara, koji je vršio otvoreni pritisak na činovnike i opštinske službenike da odustanu od rada za 'Narodnu uzdanicu'. Sudskim i poreskim činovnicima prijetio je premještajem u Gacko i Crnu Goru."[19]

Djelovanje *Narodne uzdanice*, naravno, ne samo da nije moglo biti nešto što će se poslije 1945. godine uključivati u ukupno nasljeđe nego se o njemu nije smjelo na primjeren način javno ni govoriti. Ipak, pozitivistički posao, i to na razini gole registracije objavljenih tekstova, obavio je Mustafa Ćeman uradivši iscrpnu bibliografiju Tešnja i na taj način za neka nova vremena ostavivši mogućnost, ali i iniciravši na to da se ova zbivanja adekvatnije interpretiraju. Bibliografska forma - koja je, nasuprot selekcioniranju vršenom po ključu ideologije, najneutralniji, ali i najpo-

---

19) Ibrahim Kemura: *Značaj i uloga "Narodne uzdanice" u društvenom životu Bošnjaka (1923.-1945.)*, Bošnjački institut i Institut za istoriju, Sarajevo, 2002, 40. str.

uzdaniji način memoriranja prošlosti - bila je, nesumnjivo, jedina varijanta otpora nastojanjima što su kanila od Bošnjaka načiniti "duhovni leš" (Muhamed Filipović) koju je vladajući diskurs u ovom slučaju mogao podnijeti. Sve preko toga bilo bi dovoljno za utamničenje, kako se 70-tih godina 20-tog stoljeća i desilo upravo Ćemanu, i to zbog pukog posjedovanja i davanja drugima jedne zabranjene knjige (u ovom kontekstu vjerovatno nije nevažno reći da je posrijedi bila *Kultura Bošnjaka - muslimanska komponenta* dr. Smaila Balića). A u stvari se radilo o namjeri da se eliminira osoba za koju se znalo da ne dijeli "stajališta" onih što su u rukama imali moć[20].

---

20) Zanimljivo je šta o značaju dvaju djela, spomenutog Balićevog i najznačajnijeg Ćemanovog, misli Mustafa Imamović: "Proučavanje historije Bosne i Bošnjaka u svim njenim aspektima danas se ne može zamisliti bez stalnog uvida i konsultiranja temeljnog bibliografskog djela Mustafe Ćemana: *Bibliografija bošnjačke književnosti* (Zagreb, 1994). Ova konstatacija praktično u istoj mjeri važi za obimno djelo Smaila Balića: *Kultura Bošnjaka - muslimanska komponenta* [...]" (M. Imamović: *Historija Bošnjaka*, 576-577. str.)

IV.

Nakon Drugog svjetskog rata prava istina o Petranovićevu *entuzijazmu* ne samo da se "zaboravljala" nego je on, čak, interpretiran kao legitimni izraz slobodarske borbe srpskog naroda u kojoj je Stevan Petranović bio jedan od najistaknutijih - kako za vrijeme osmanske tako i austrijske uprave u Bosni i Hercegovini. Petranovićeve političke ideje zrcale se, na primjer, u slijedećim recima iz članka objavljenog 17.3.1878. u novosadskom listu *Zastava*: "Ugovori mira su potpisani. Bosna je sa Hercegovinom opet Mujama ostala; treba sad sve pritajano poganstvo iskaliti nad ubogom rajom: car oslobodilac ostao je gost sultanov! Nego lakše malo krvopije stare, još je suviše rano ludo a nekmoli

zločinačko radovanje...", ili u ovim iz članka *Na biljezi* objavljenog u *Zastavi* iste godine (br. 93): "A Bosna i Hercegovina su dve skroz i skroz čiste i ovejane srpske zemlje, kolevke svega što je srpsko, radi kojih i jest tolika krv prolivena, i uzrokom kojih i diplomate su na skupu u Berlinu, - neka budu biljega interesa Austrougarske, *ali će biti i biljege ili krvave pogibije poput Kosova i biljega borbe svega srpstva sa oba svoja viteška kneza i svega isturčenog srpstva sa vlastelom zajedno, ostaće biljega ili srpskog oslobođenja i ujedinjenja ili najkrvavije pogibije i osvete*[...]"[21] U sarajevskom časopisu *Život* 1953. - iste one godine kad Tešnjaci osnivaju amatersko pozorište koje će ponijeti Petranovićevo ime (!?), objavljen je tekst Borivoja Jevtića o Petranoviću u kojem stoje i slijedeće rečenice: "Petranovićevom inicijativom pokušana je u Sarajevu organizacija Srpskog omladinskog odbora, docnije Glavnog revo-

---

21) Citati prema: Dimitrije-Mita Klicin: *Spomenica Steve Petranovića, nacionalnog borca, 1835-1913*, Štamparija Dunavske banovine, Novi Sad, 1937, 19. i 20-21. str.

lucionarnog odbora srpske ujedinjene omladine koja je svoje sjedište imala u Sarajevu. Petranović je jedan od najagilnijih članova tog odbora. Podržavao je žive veze s knezom Mihailom, sa Ilijom Garašaninom, piscem 'Načertanija', s beogradskim mitropolitom Mihailom. Docnije, posle bekstva iz okupirane Bosne, radio je u Srbiji veoma aktivno na prisajedinjenju Bosne Srbiji."[22]

Ali, štaviše, za jednoga tešanjskog autora Petranović je osoba "naprednih ideja", "učitelj i revolucionar", "veoma cijenjen čovjek u Tešnju" koji nastavlja svoj "rad na širenju prosvjete i kulture"[23]; za drugoga - Petrano-

---

22) B. Jevtić, o.c, 435-436. str. - Suštinski cilj ovog tzv. omladinskog pokreta u Sarajevu 60-tih godina 19-tog stoljeća, iniciranog upravo iz Tešnja - od Petranovića, bio je pripajanje Bosne Srbiji. (Vidi: Vladimir Ćorović: "Iz sarajevske prošlosti", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Beograd, 1936, knj. 16, sv. 1, 9-20. str.)

23) Smail Terzić: *Stotinu godina amaterske pozorišne djelatnosti u Tešnju*, Amatersko pozorište, Tešanj, 1965, 9. i 10. str.

vić je "beskompromisan borac za istinu, pravdu i slobodu i veliki pregalac na kulturno-prosvjetnom uzdizanju širokih narodnih masa u teškim vremenima naše nacionalne istorije. Njegov rad i borba prevazilazili su lokalne i uskonacionalne okvire, dosežući do dimenzija jugoslavenskog i opšteljudskog [...] Nije dočekao ono za što se čitav život borio, ali se za njegovo djelo može s pravom reći da je ubrzalo progresivne tokove istorije i učinilo nam današnje i buduće trenutke bližim"[24], a njegove "reportaže" (vidjeli smo neke navode iz tih "reportaža") "i danas djeluju začuđujuće svježe, pisane moderno i jednim raskošnim stilom"[25]. Tako pišu Smail Terzić i Momčilo Spasojević, iako im je istina itekako bila poznata, to je sasvim neupitno - jer se i jedan i drugi u svojim tekstovima pozivaju na Klicinovu *Spomenicu Steve Petranovića*, publi-

---

24) Momčilo Spasojević: "Stevo Petranović", *Zadarska revija*, Zadar, XXXV/1986, br. 3-4, 341. i 346. str.

25) M. Spasojević: "Stevo Petranović - rodonačelnik bosanskohercegovačkog pozorišta", *Pozorište*, Tuzla, XXX/1988, l.c.

kaciju u kojoj se, pored ostalog obilja građe što nedvosmisleno i vjerno riše Petranovićev portret, nalaze i dijelovi njegovih tekstova koji su ovdje citirani.

Tek u novije vrijeme u Tešnju je istinu o Petranoviću natuknuo Mustafa Ćeman: "Godine 1863. [u decembru 1864!] u Tešanj je u nemirnim vremenima došao Stevo Petranović, srpski nacionalista koji je bio kamufliran pred turskim vlastima kao učitelj Pravoslavne škole u Tešnju. Njegov zadatak bio je prvenstveno političke prirode, jer je po dolasku u Tešanj među pravoslavnim stanovnicima grada Tešnja osnovao tajni odbor koji je trebao raditi na širenju propagande za priključenje Bosne Srbiji, što je izazvalo podozrenje kod tadašnjih vlasti, pa je na njega pokušan, čak, i atentat."[26]

I dvadesetak godina potom važnim je bilo nešto drugo: latentna afirmacija bratstvo-je-

26) [Mustafa Ćeman]: "Tešanj u vremenu i prostoru", *Katalog tešanjske privrede 1998.-1999*, Planjax, Tešanj, 1998, 18. str.

dinstvujušćeg koncepta posredstvom tešanjske replike prištinskih Bore i Ramiza, sve dok devedesetih godina iz "dosjea" Steve Petranovića nije "izvađena" kompromitirajuća dokumentacija o njegovoj "špijunskoj i bundžijskoj misiji", da bi 1993. godine i njegovo ime bilo izbrisano iz naziva pozorišta. Amatersko pozorište "Stevo Petranović" postalo je *Bosansko pozorište*, i to odlukom jednog čovjeka koji čak nije bio ni prvi u tijelu što je pozorištem upravljalo[27], što nedvosmisleno govori o tome da su organizacija pozorišta i njegovi tzv. organi predstavljali tek kulise, a da je u stvarnosti odlučivanje bilo izmješteno i locirano drugdje.

---

27) Vidi: Amir Brka: "U slavu pozorišta", o.c, 139-140. str.

V.

Za karakter ove rasprave najvažnije je da pozorišni amaterizam u Tešnju nakon 1945. godine nije bio imanentni produkt tradicije nego konstrukt određen (mono)partijskom društvenom zbiljom koji je u konvenirajućoj tradiciji tražio svoje repere kako bi se osnaživao, a odbacivao je onu tradiciju koja je počivala na poraženim političkim koncepcijama. To što mu je iz tradicije konvenirala baš Petranovićeva aktivnost, koja je kao svoju temeljnu inspiraciju imala uvjerenje o *svetom pravu istoričeskom* na Bosnu i Hercegovinu - govori mnogo upravo o tadašnjoj društvenoj zbilji. Najbolji indikator da se ovakvo imenovanje pozorišta u Tešnju nije desilo pukim slučajem jest bratimljenje Amaterskog pozorišta "Stevo Petranović" sa Kulturno-umjet-

ničkim društvom "Vuk Karadžić" iz Loznice (Srbija), jer se u ova dva imena oslikava kontinuitet velikosrpske ideologije u kojoj se može uočiti "dijabolična sinkronizacija pera i kundaka, njihova krvava i funkcionalna simbioza"[28]. Vuk Karadžić, naime, autor je prvih spisa koji su vidjeli *Srbe sve i svuda* (ovako naslovljen, njegov politički pamflet napisan je 1836, a objavljen u Beču 1849.), a i ukupnim svojim djelovanjem ustanovio je srpsku epsku mitomaniju. U konzistentni politički *nacrt* prvi je te ideje uobličio Ilija Garašanin (*Načertanije*) koji je tada (1844) bio ministar unutrašnjih poslova Srbije, a u vrijeme druge vladavine kneza Mihaila Garašanin je bio predsjednik vlade Srbije i ministar vanjskih poslova. Garašaninov je projekat srpske hegemonije na Balkanu kasnije, pred dolazeće nove velike povijesne razdjelnice, obnavljan i osuvremenjivan spisom Stevana Moljevića *Homogena Srbija* (1941) i *Memorandumom* Srpske akademije nauka i umjetnosti (1986) kao

---

28) Dubravko Lovrenović: "Bosanski mitovi", *Erasmus*, Zagreb, 1996, br. 18, 26. str.

završnim produktom iste karadžićevsko-garašaninovske ideje. A s Ilijom Garašaninom je, kao i s knezom Mihailom i mitropolitom Mihailom, "načelnikom srpske revolucionarne akcije u Bosni i Hercegovini"[29], "podržavao žive veze" Stevo Petranović - koji i sam u velikosrpskoj kronologiji ima itekako istaknutu poziciju. Bratimljenje "Petranovića" i "Karadžića" stoga je simbolički čin koji svojim *evokacijskim rekvizitarijem* kazuje da novo vrijeme nije eliminiralo ideju tzv. *velike Srbije* i da se ona nije imala razloga ni odveć brižljivo skrivati ispod površinskih društvenih proklamacija izražavanih poslije Drugoga svjetskog rata, čekajući priliku da iznova posve otvoreno stupi na povijesnu scenu - kako je i bilo 90-tih godina prošloga stoljeća, i opet simbolički označavajući svoj kontinuitet u znakovitom imenu jednoga novog Karadžića[30], s tim što je sada Petranovićevo ime "uzmaklo" iz naziva tešanjskog pozorišta, iako

---

29) D. M. Klicin, o.c, 83. str.

30) Vidi: Ivo Žanić: "Radovan Karadžić - vođa kao znak", u knjizi *Prevarena povijest - guslarska estrada, kult*

je "njegovo djelo ubrzalo progresivne tokove istorije i učinilo nam današnje i buduće trenutke bližim" (M. Spasojević). Tom gestom, promjenom imena pozorišta, učinjeno je bjelodanim da je postojala svijest o tome ko je bio Stevo Petranović zapravo, i šta je simbolički evocirala dotadašnja nominacija ovoga amaterskog udruženja. A činjenica da je pozorište preimenovano iz istoga kruga koji mu je dao Petranovićevo ime, i to bez ikakvoga uticaja bilo koga iz tadašnje nove tešanjske vlasti, govori da je tim *čamparama*, uprkos spoznaji o stvarnoj Petranovićevoj povijesnoj ulozi, njihov sitni šićar bio toliko važan da su radi njega pristajali na ponižavajuću poziciju i izražavali inferiornu, podaničku svijest - koju su projicirali i u narod, a svoje zadovoljstvo njihovim radom vlast je 1978. godine velikodušno očitovala *Ordenom zasluga za narod sa srebrenim zracima*![31]

---

hajduka i rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990-1995. godine, Durieux, Zagreb, 1998, 271-292. str.

31) Kao još jedan značajan pokazatelj tadašnjeg društvenog ambijenta, odnosno ukupne političke orijentacije režima - zahvaljujući kojem je tada "Bosna bez os-

Razumije se, ne treba zaboravljati da najveći broj građana koji su se na različite načine angažirali u tešanjskom pozorištu sa svime o čemu je riječ nije imao nikakve veze, nego je samoj stvari pristupao bez ikakvih primisli, otvorena srca i sa nepatvorenim entuzijazmom.

---

tatka i gotovo bez otpora bila zapravo dio Srbije unutar postojećeg kvazijugoslavenskog sistema [...] U njoj nije bilo ničeg osim praktičnog srpstva: u ekonomiji, u jeziku, u kulturi, u obrazovanju itd." (Ivan Lovrenović: *Labirint i pamćenje - kulturnohistorijski esej o Bosni*, Bosanska biblioteka, Klagenfurt, 1994, 227. str. - može poslužiti i činjenica da se u istom periodu (1961) u Tešnju osniva gimnazija kojoj će direktorom biti imenovan Milenko Jukić, učitelj (sic!) iz Crne Gore, za kojeg će, kako je ustanovila jedna nedavna doktorska dizertacija, SUP NR BiH još 1956. godine dokumentirati i dostaviti Izvršnom vijeću Skupštine NR BiH i CK SK BiH informaciju da je "u toku rata pripadao četničkoj omladini, a i cijela porodica mu je bila četnička; tako je sa ocem dva puta prelazio na teritoriju Albanije sa četničkim jedinicama povlačeći se ispred NOV; zarobljen je u Sloveniji prilikom povlačenja." (Vidi: Mirsad D. Abazović: *Kadrovski rat za BiH (1945-1991)*, Savez logoraša BiH, Sarajevo, 1999, 188-189. str.) Treba li uopće i naglašavati da je ista osoba jedan od potpisnika inicijative za osnivanje amaterskog pozorišta u Tešnju 1953. godine, a potom mu je bio i upravnik.

VI.

U to vrijeme tzv. *društveno koristan rad* redovno je, uz podrazumijevajuću odanost Partiji, bio dovoljan da se sa mjesta učitelja iz desetak kilometara udaljene seoske škole odmah pređe na neku od općinskih funkcija i dobije oveći stan, te da se, potom, do penzije ostane u kadrovskoj vrteški. Dakle, iako je deklarativno bio zasnovan na čistom amaterizmu (osim gostujućih reditelja ili drugih profesionalaca) - pozorišni je angažman onima koji su ga održavali u životu itekako donosio probitak. Naive uopće nije bilo, pa ni onda kad se predsjednik općine pojavljuje u epizodnim ulogama. Pri tom su se počesto iz drugih, profesionalnih pozorišta preuzimale

("donile") gotove teatarske kreacije kako bi se netalentirani mediokriteti održavali ne u pozorištu nego u općinskim strukturama vlasti. Vjerovatno najdrastičniji primjer drskosti zbio se osamdesetih kad su amateri u Tešnju davali jednu dramu Alije Isakovića nakon što je njenu postavku u zeničkom pozorištu režirao danas vjerovatno najugledniji bosanskohercegovački teatarski reditelj. To istaknuto rediteljsko ime nalazilo se potpisano i na plakatama tešanjske predstave, ali kao - *umjetnički saradnik*! Rediteljem je potpisan domaći amater koji je u to vrijeme apsolutno suvereno raspolagao nemalim novcem namijenjenim tešanjskoj kulturi.

A da bi predstava bila što potpunija i uvjerljivija - upravo istaknuti nosioci pozorišne djelatnosti povremeno su sačinjavali publikacije u kojima su rezimirana dotadašnja po-

---

32) To su slijedeće publikacije: Smail Terzić: *Stotinu godina amaterske pozorišne djelatnosti u Tešnju*, Amatersko pozorište, Tešanj, 1965; isti: *Amatersko pozorište Tešanj 1953-1968*, Narodni univerzitet, Tešanj, 1968;

stignuća[32]. Međutim, blistavost rezultata što su u tim brošurama iznošeni osporio je niko drugi nego Rifat Kantić, dakle upravo jedan iz tog kruga. On 2000. godine piše slijedeće: "Listajući sada, sa ove vremenske distance, objavljene publikacije, veći dio sačuvanih zapisa iz štampe i oskudnu arhivu Pozorišta, nimalo ne potcjenjujući sve ono što se uistinu zbilo u ovom gradu i kraju kada je Pozorište u pitanju, nameće se jedno. Sve ovo išlo je na notu navodnog *čuda* u ovom gradu. Sve je *plod stogodišnje tradicije, sistematski planirano, svesrdno podržavano od svih struktura, u radu nema nikakvih problema, nema oscilacija...* [italic izvorno]. Namjerno, ili zlonamjerno, znatno je povećavan broj premijernih i repriznih predstava, broj gostovanja i, čak, izmišljane i nagrade kojih nije bilo. Šta je cilj? Vjerovatno

---

Meho Bajraktarević, Rifat Kantić, Momčilo Spasojević i Smail Terzić: *Pozorište u Tešnju 1865-1953-1983*, Odbor za organizaciju obilježavanja 30-godišnjice Amaterskog pozorišta, Tešanj, 1983.

bježanje od prosječnosti sredine i u ovoj oblasti."[33] I u nastavku autor argumentirano demantira brojne tvrdnje iz tekstova svojih kolega iz pozorišta, ali onda i sam ponovno iznosi neistine, i to o sudjelovanju na festivalima amaterskih pozorišta Bosne i Hercegovine sa predstavama koje je upravo on režirao[34].

33) Rifat Kantić: *Talija 135 godina u Tešnju*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2000, 10. str.

34) Vidi: A. Brka: "U slavu pozorišta", o.c, 138-139. str.

VII.

Danas su na sceni drugačije okolnosti. I profesionalne teatarske kuće u Bosni i Hercegovini u ozbiljnoj su krizi, jer, prije svega, novca nema ni izbliza koliko im treba, a, s druge strane, opterećene su brojnim nedaćama proisteklim iz promjene društvenog sistema, što uvjetuje i drugačiji njihov tretman. Stoga je i njima nužno redefiniranje i prestrukturiranje.

A šta je tek sa pozorišnim, i uopće kulturnim amaterizmom? U društvenom uređenju u kojem se nalazimo on neće biti nešto preko čega se projiciraju ideološke formule nego će pripadati sferi *zabave i igre* - što je, u svom ishodištu, uvijek i bio, jer vrijednost proizvoda

("umjetnine") takvim nastojanjima nikada i nije bila primaran kriterij. Atribut *amaterski* uvijek je, naime, označavao *htijenje*, a time je ovaj napor, *iz aspekta rezultata*, kontinuirano stavljan u drugi plan i ostavljan da njegov *raison d'être* traže oni koji mu se predaju *nakon osmosatnoga profesionalizma* u nekoj fabrici, na građevini, na njivi, u administraciji... Kad god je pretendirao na nešto više od zabave i igre, amaterizam je, zapravo, bio izraz frustriranosti i nedvosmislena legitimacija provincijalnosti, odnosno barbarogenijstva svojih protagonista.

Ako se od strane vlasti amaterizmu zasad i poklanja određena pozornost - to je stoga što ni vlastodršcima nije jasno da se desila izmjena povijesnog plana, jer su se konkretni protagonisti vlasti redom formirali u prethodnom sistemu čija će aksiologija do kraja predstavljati paradigmu njihove svijesti. Oni, naime, nikad neće razumjeti da *tranzicija* - riječ koja im, inače, ne izlazi iz usta - prvenstveno podrazumijeva *transformaciju mentalno-*

ga sklopa, a ne tek puku privatizaciju društvene i državne imovine. Tako, paradoksalno, taj pojam novim značenjem obogaćuje svoje semantičko polje, jer disjunktivno postulira odbacivanje ljudi koji za tranziciju nisu spremni. A sve dok se to ne bude moglo postići, žrvanj tranzicije mljet će sredine u kojima su i dalje na prominentnim pozicijama takvi pojedinci. (Tu je odgovor i na sve češći vapaj zbog aktulanog "zamiranja" Tešnja, ali to je posebna velika tema.) Važno je i to što oni svoj posao rade u atmosferi u kojoj ih balast tradicije prisiljava da se prema ovdašnjem pozorištu odnose kao prema stanovitoj *svetoj kravi*. U Tešnju je, također, posrijedi i njihova demagogija, jer, za razliku od onog predsjednika općine koji je šezdesetih godina u pozorištu igrao epizodne role, ovi sadašnji ne dolaze ni na premijere tešanjskih amatera iako, tobože, veoma drže kako do pozorišne tako i do cjelokupne tešanjske kulturne tradicije. Ukupno uzevši, čim na njihova mjesta dođu drugi, mlađi, odnos spram amaterskih kulturnih udruženja radikalno će se promijeniti.

Njima će, stoga, ta udruženja, pa tako i pozorište, morati ponuditi uvjerljivije argumente nužnosti svoje egzistencije i čvršća obrazloženja da je u njihovom interesu izdvajati novac (kojeg ionako dugo neće biti dovoljno ni za najvitalnije potrebe).

Mistificirajući svoje pozicije - i nosioci *pozorišnog života* u Tešnju zatvarali su vlastiti krug, tako da tradicija nije proizvela "domaće" snage koje bi ju eventualno, kako-tako, mogle perpetuirati. Nekolicina onih koji su zadnjih godina pred agresiju redovito igrali glavne uloge u predstavama i organizacijski "nosili" pozorište u međuvremenu su preminuli, a neki su u novom vremenu postali privatni poduzetnici: njih više nećete vidjeti ni u publici, a kamoli da dio svoga dragocjenog vremena hoće odvojiti za pozorišni amaterizam; ne treba im to, jer napustili su državne službe. A i da nisu - *društveno koristan rad* ionako više nema negdašnju cijenu. Dovoljno je reći da se na zadnju skupštinu pozorišta, održanu 20.5.2002. godine, odazvalo svega se-

dam članova - među kojima nije bilo niti jednoga od *glavnih* iz predratnog perioda.

Kroz sva ta desetljeća, iako su uvjeti bili dobri, nije stvorena osnova za preobliku, za formu koja bi i danas imala rezon i mogla trajati u nekom vidu, možda u hibridu amaterizma i djelomičnog profesionalizma koji bi omogućivao samofinanciranje (kao, npr, u Živinicama - *sredini koja nema nikakvu pozorišnu tradiciju*!). Ovdje bi, valjda, i danas sve trebalo trajati na iskorišćavanju nekakvog zanosa. Partizani su, međutim, definitivno stvar prošlosti, a samo su oni uspijevali proizvoditi varljivi amaterski idealizam i entuzijazam - u kojem su neki itekako profitirali. Mlađi *en bloc* na te stvari gledaju drugačije. To zorno pokazuje primjer momka iz Tešnja koji je, upravo zahvaljujući ovdašnjoj pozorišnoj tradiciji, primljen na natječaju Akademije scenskih umjetnosti u Sarajevu, a potom se još kao student koji iskazuje talent tešanjskom pozorištu vraćao dva puta, i to isključivo kao klasičnoj "tezgi", da bi se, potom,

izdaleka bukvalno šprdao tom tradicijom tvrdeći u jednim sarajevskim novinama *da tešanjsko pozorište štampa plakate samo za predstave u kojima on odluči da igra*[35].

35) Vidi: Dino Bajramović: "Lice sa tv ekrana - Enis Bešlagić, glumac i voditelj kviza 'Upitnik': 'Isti sam Faruk Sabljica'", *Slobodna Bosna*, 7.3.2002, 53. str.

VIII.

Trajat će još poprilično ova agonija u kojoj će se previđati sve objektivne okolnosti što su u novom vremenu neminovno morale dovesti do propasti jedne ovakve o društvenom kontekstu ovisne pojave, a dešavat će se međusobna personalna optuživanja. (Ne mislim, ili se barem nadam da nije propalo tešanjsko pozorište kao takvo, ali je posve sigurno da je propala koncepcija njegove egzistencije koja se zasnivala na izloženim društveno-povijesnim pretpostavkama.) Okrivljivana će biti i vlast. Činit će to i neki od onih koji su dobro živjeli na račun pozorišta, jer će nastojati pronaći način da obnove svoje pozicije i pri tom će se, dakako, pozivati na tradiciju i na to kako su upravo oni pozorištu

dali tako mnogo. Krivca će, ništa manje, tražiti i drugi, oni prevareni - koji su, ne razumijevajući ništa, svemu pristupali čista srca, a kojih je moralo biti veoma mnogo kako bi njihova masovnost pred komunističkom vlašću opravdavala svaki pojedini projekat kao i amatersku pozorišnu stvar u cjelini.

Može li se iz svega poroditi nešto dobro - teško je i nagađati. Za sada se može sa sigurnošću tvrditi da će proteći nekolike godine *terora tradicije* kao balasta, to jest optuživačkog mahanja njome, traženja krivca za njenu entropiju - kojeg bi, valjda, trebalo linčovati. A njega će se, dakako, tražiti izvan kruga nekada vodećih pozorišnih amatera. Štaviše, upravo oni - iako su u međuvremenu digli ruke i od pozorišne i od svake druge "besposlice" - proizvodit će poseban adrenalin i intenzivirati iracionalnost cijele situacije, jer će im to, s jedne strane, biti način da sredinu podsjećaju na "veličajnost pozorišnog života" u njihovo vrijeme, a, s druge strane, i stoga što će tako davati oduška svojoj bolećivoj

staračkoj nostalgiji - kao što, uostalom, većina starijih i žali za prošlošću isključivo iz razloga vlastite biološke intime. Poput one osamdesetgodišnje starice koja je *pitca* sablaznula odgovorom da je najbolja od svih koje pamti bila vladavina cara *Franje Josipa*, objasnivši potom da je to stoga što je ona tada imala osamnaest godina. No, ona je to barem htjela iskreno priznati, za razliku od onih što, uklapajući se sasvim u našu ukupnu situaciju, govorom ne otkrivaju nego prikrivaju istinu.

Trajat će to, ta tradicija isijavat će negativnu energiju sve dok se ne desi neki novi kolektivni tešanjski zanos u kojem će se tražiti poticajni oslonci iz prošlosti - u šta je teško vjerovati, jer je teško vjerovati da će se društvo iznova ideologizirati na bilo koji način, ili dok Tešanj kao sredina ne dostigne razinu koja će omogućivati da se otvoreno razgovara postavljajući pitanja nad svime, a naročito nad onim što je sada nedodirljivo. To, taj pošteni, otvoreni analitički razgovor, dekon-

strukcija tog mita, u stvari - preduvjet je za bilo šta pozitivno što bi se iz ove povijesti moglo derivirati za budućnost. A to bi neminovno značilo da se, umjesto mistificiranja, potraži nova forma egzistencije pozorišta koja odgovara kako tešanjskim potrebama i mogućnostima tako i novome vremenu. Ne može to biti niti čisti amaterizam, niti isključivo profesionalizam nego, vjerovatno, upravo neka vrsta simbioze jednoga i drugog, u kojoj bi svi odnosi bili eksplicitno i precizno definirani. Ni to, taj dijalog, međutim, sudeći prema stanju *tešanjskog duha*, neće se zbiti u bliskoj budućnosti. Do tada - za svakog pojedinačno ostaje izbor: priključiti se "javnom mnijenju" oko Hamdine trafike i optuživati, ili misliti svojom glavom, ali "mudro" šutjeti. A priča o tešanjskoj pozorišnoj tradiciji i dalje će biti dostojna jednog dobrog teatarskog uprizorenja, grotesknog - dakako. Po šablonu teatra u teatru.

Gradimir Gojer

Amir Brka: *Teatar u tešanjskom teatru*
(RECENZIJA)

Pročitavši tekst *Teatar u tešanjskom teatru* književnika i kulturologa Amira Brke, tekst kratak, a značajan i znakovit za povijest, ljudski sam dirnut, potrešen, nadasve osupnut njegovom literarno-teatrološkom vrijednošću, po mnogo čemu znanstvenom zasnovanošću.

Ovaj tekst pisan je u formi kulturologijskog eseja, a u povodu pedesete obljetnice osnivanja Amaterskog pozorišta u Tešnju. Međutim, po svojoj lapidarnosti, inteligentnom kulturologijskom rezoniranju i kulturnopovijesnim sondama spuštenim u ono što se zove naš kulturno-literarni identitet, naš kulturno-teatarski identitet, naš identitet uopće, ovaj se Brkin esej o *teatru u tešanjskom*

teatru nameće kao reprezentativan uzorak za to kako bismo trebali promatrati našu povijest uopće.

Tri argumenta, tri sjajna argumentuma stoje iza moje opservacije ovoga kongenijalnog, sintetičkog razobličavanja naših provincijalnih zabluda, naše nazdravičarske historiografije i naših nacionalnih zabluda koje vode u budalaštinu.

Amir Brka tvorac je prve, podvlačim ovo **prve** ozbiljne raspre o kauzalitetu politike i teatra kod nas, o instrumentalizaciji teatra kao takvog, o teatru kao zaštitnom znaku prljavih političkih nakana.

Druga je značajka ovoga eseja njegovo angažirano kulturno domoljublje koje ne dozvoljava pojavu sustava neutemeljenih i kvazivrijednosti.

Treća komponenta koja mi daje za pravo da ovako zborim je rijetka *odvažnost izricanja* (termin *posuđen* od rahmetli Kasima Prohića) kojom Amir Brka razobličava našu teatrologijsku, kulturnu i političku provincijalnost,

pokazujući da najviše provincije caruje u metropoli, kada ta metropola radi sva upregnuta u kola jeftinog politikanstva i političkog rezoniranja najnižeg ukusa.

Ova knjižica - esej draguljan je doprinos bosanskohercegovačkoj kulturologiji, a Amir Brka, rođeni Tešnjak, kao da prvi puta u povijesti ozbiljno tretira ovaj grad, izvan svih naivnih nadjevaka i pridjevaka, voleći ga strasno.

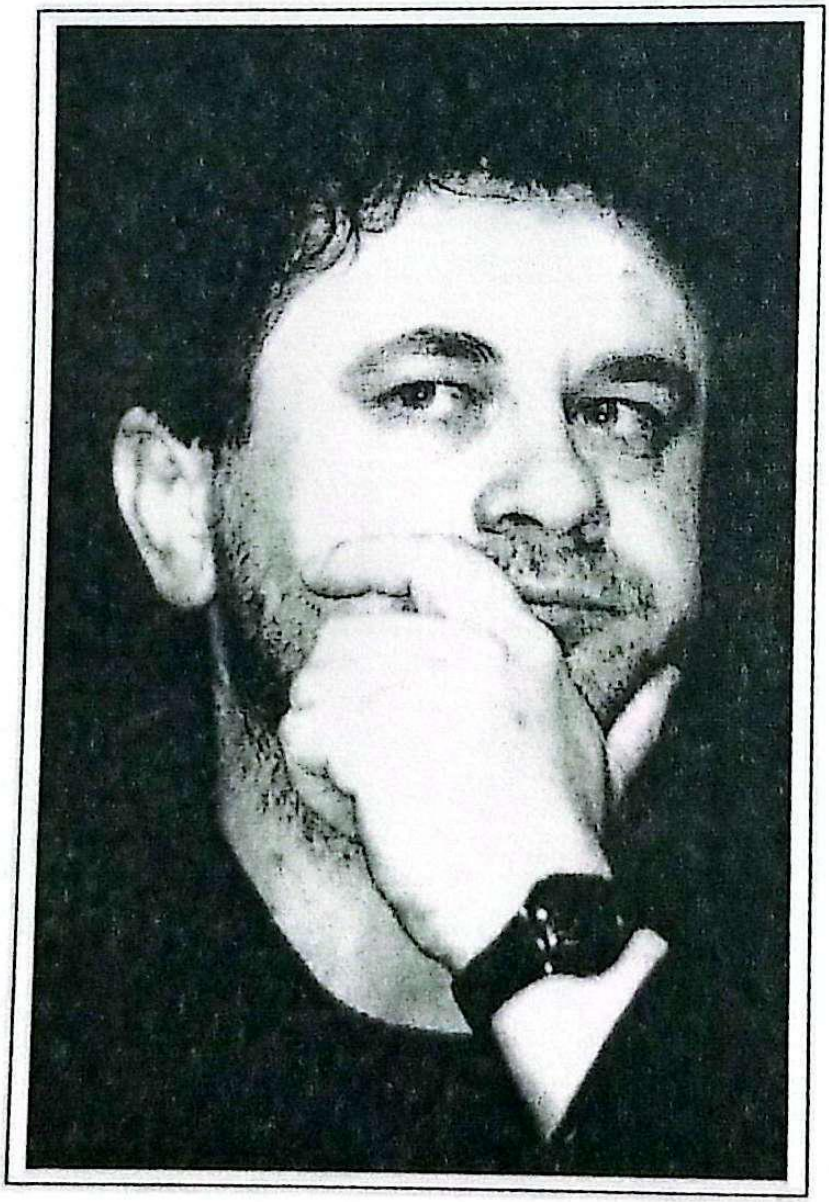

AMIR BRKA

Rođen je u Tešnju 25.10.1963. godine, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju, a studij južnoslavenskih književnosti i maternjeg jezika okončao je 1987. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

Objavio je slijedeće knjige:

- *Prirodni redoslijed* (poezija), 1996,
- *Bjelina paspartua* (poezija), 1997,
- *Zavičajni muzej* (poezija i proza), 1998,
- *Antikrist u jeziku* (poezija), 1999,
- *Monografija grada* (roman, Nagrada Međunarodne kulturne manifestacije "Zeničko proljeće" za najbolju knjigu u Zeničko-dobojskom kantonu, Godišnja nagrada Druš-

tva pisaca Bosne i Hercegovine za najbolju knjigu u 2001. godini), 2001,

- *Na pergameni lica : 100 pjesama (1990-2000)* (ova knjiga objavljena je u izdanju SPKD "Prosvjeta" u Sarajevu kao zajedničko izdanje sa knjigom *Kvintni krug* Dragana Jovanovića Danilova, pjesnika iz Srbije - što je, kako naglašava izdavač, "prvi izdavački projekat u posljednjih deset godina u kojem isti izdavač u isto vrijeme štampa djela dvaju recentnih autora iz BiH i SR Jugoslavije"), 2001,

- *Antikristul în limba* (50 pjesama što ih je odabrao i na rumunski preveo Dumitru M. Ion, izd. Academia Internationala Orient-Occident, Bukurešt), 2001,

- *Svjetlosti kasabe : iz kulturne povijesti tešanjskoga kraja*, 2002.

Pjesme su mu prevođene i na njemački, slovenski, engleski i poljski jezik.

Trenutno vodi Centar za kulturu i obrazovanje u Tešnju, u kojem je, pored ostalog,

zasnovao izdavačku djelatnost koja je do sada publikovala 65 naslova.

Rezultat njegova proučavanja kulturne povijesti tešanjskoga kraja jesu i slijedeće knjige:

- *Katalog knjiga štampanih do 1910. godine na jezicima jugoslavenskih naroda Narodne biblioteke "Hamid Dizdar" Tešanj*, 1991,
- *Abdurahman Mešić*, 1997,
- Adem-aga Mešić: *Moj odgovor bezimenim klevetnicima i drugi tekstovi*, 1998,
- Rešad Kadić: *Sabit Abduzaimović, legionar broj 71.900... Doživljaji mladog Tešnjaka po Africi, Španiji i zemljama Sjevera*, 1999.
- Hamzalija Ajanović: *Izbor tekstova*, 2000,
- *Rudolf Zaplata - bibliografija*, 2000,
- Ahmed Aličić: *Historiografski članci*, 2001.

U štampi mu je knjiga pjesama *Izložba sitnih životinja.*

Potpredsjednik je Društva pisaca BiH, te član redakcija *Godišnjaka BZK "Preporod"* (Sarajevo), časopisa *Diwan* (Gradačac) i *Znak Bosne* (Zenica).

Otkrivanje biste Steve Petranovića
u Tešnju 1965. godine

»Dragi Amire, prilikom susreta u Gradačcu već sam Ti kazao da smatram Tvoj tekst o Pozorištu u Tešnju kao još jednu negaciju dugo nam nametane slike duhovnog i kulturnog patronata nad nama Bošnjacima, koji smo mi svagda zdušno prihvatali, smatrajući ga čak i komplimentom [...] Tvoje ocjene stoje i ne treba uopće izbjegavati da se daju prave i kritičke ocjene svega što se sa nama zbivalo, tj. nastojanja da se mi kultiviramo na takav način da se odreknemo svoje duhovnosti i da mjera naše kultivacije bude u tome koliko smo prihvatili tuđe.«

Akademik prof. dr. Muhamed Filipović
(iz pisma upućenog autoru 17.6.2003.)

»Pročitavši tekst *Teatar u tešanjskom teatru* književnika i kulturologa Amira Brke, tekst kratak, a značajan i znakovit za povijest, ljudski sam dirnut, potrešen, nadasve osupnut njegovom literarno-teatrološkom vrijednošću, po mnogo čemu znanstvenom zasnovanošću [...] Ova knjižica - esej draguljan je doprinos bosanskohercegovačkoj kulturologiji, a Amir Brka, rođeni Tešnjak, kao da prvi puta u povijesti ozbiljno tretira ovaj grad, izvan svih naivnih nadjevaka i pridjevaka, voleći ga strasno.«

Gradimir Gojer,
direktor Narodnog pozorišta u Sarajevu
(iz recenzije)